

TÖRTÉNETI FÖLDRAJZ

1. Tudni kell vaktérképre bejelölni az alábbi földrajzi fogalmakat és az országok nevét.

2. Tudni kell vaktérképre bejelölni az alábbi folyókat és Kárpát-medencei területeket.

- Duna-Tisza köze:* Duna, Tisza és megközelítőleg a Szentendrei-sziget/Sajó torkolata-vonal
Tiszántúl: Tisza, Duna és megközelítőleg a Vaskapu/Berettyó forrása/Visó forrása-vonal
Temesköz (Bánság): Tisza, Duna, megközelítőleg a Vaskapu/Berettyó forrása-vonal, Maros
Alföld: Duna-Tisza köze + Tiszántúl
Dunántúl: Duna, Dráva
Felvidék: Duna, megközelítőleg a Szentendrei-sziget/Sajó torkolata-vonal, Tisza
Erdély: megközelítőleg a Vaskapu/Berettyó forrása/Visó forrása-vonal
Horvátország: Una, Száva, Duna, Dráva

3. Tudni kell vaktérképre bejelölni az alábbi városokat.

KRONOLÓGIA

1. A történelem nagy korszakai

	a korszak kezdete	a korszak vége
őskor	az ember megjelenése: kb. 3 millió éve	az ókor kezdete: kb. Kr.e. 3000.
ókor	a civilizáció megjelenése: kb. Kr.e. 3000.	a középkor kezdete: Kr.u. 476.
középkor	a Nyugat-Római Birodalom bukása: Kr. u. 476.	az újkor kezdete: 1492.
újkor	Amerika felfedezése: 1492.	

2. A magyar történelem nagy korszakai

	a korszak kezdete	a korszak vége
korai magyar történelem	a m. nép kialak. kezdete: Kr. e. II. évezred	az államalapítás: Kr.u. 1000.
az Árpád-házi királyok kora	az államalapítás: 1000.	az Árpád-ház kihalása: 1301.
a vegyesházi királyok kora	az Árpád-ház kihalása: 1301.	a mohácsi csata: 1526.
Magyarország a Habsburg Birodalomban	a mohácsi csata: 1526.	a H. B. és M.o. felbomlása: 1918.
a három részre szakadt ország kora	Buda eleste: 1541.	Buda visszafoglalása: 1686.
reformkor	a Magyar Tudós Társaság alapítása: 1825 / az első reformországgyűlés: 1832	a forradalom kitörése: 1848.
forradalom és szabadságharc	1848-1849.	
az önkényuralom kora	a forradalom leverése: 1849.	a kiegyezés: 1867.
a dualizmus kora	a kiegyezés: 1867.	a H. B. és M.o. felbom.: 1918.
az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság időszaka	1918-1919.	
Horthy-korszak	H. kormányzóvá választása: 1920.	kiugr. kísérlet, H. lemond.: 1944.
a kommunista diktatúra időszaka	szovjet megszállás: 1945.	rendszerváltás: 1990.
Rákosi-korszak	egypártrendszer bevezetése: 1949.	forradalom: 1956.
forradalom	1956.	
Kádár-korszak	a forradalom leverése: 1956.	rendszerváltás: 1990.
jelenkor	rendszerváltás: 1990.	

1. AZ ÓKORI KELET

1. Az ókort az őskortól a civilizáció (városok, állam, írás) megjelenése választja el (az Ókori Keleten Kr.e. 3000 táján). Az ókor vége Kr.u. 476., a Nyugat-római Birodalom bukása. Az ókori Kelet az ókori Egyiptom, Fönícia, Palesztina, Mezopotámia, India, Kína civilizációit foglalja magában.

2. Egyiptomot a Nílus vize táplálta. Uralkodói a fáraók voltak, akik az óbirodalom idején piramisokba temetkeztek. Ezek közül az ókori világ egyik csodájának tartott Kheopsz-piramis a legnagyobb, közelében áll az emberfejű, oroszlántestű szfinx. A fáraók holttestét bebalzsamozták, ezt nevezzük múmiának. Tutanhamon fáraó sírját a régészek sértetlenül megtalálták. Az egyiptomiak hieroglifákkal írtak papiruszra vagy kőre.

3. A Tigris és az Eufrátesz völgyében elterülő Mezopotámia első civilizált lakói a sumerek voltak. A terület legnevesebb városa később Babilon lett. Mezopotámiában ékírással írtak agyagtáblákba.

4. India nagy folyói az Indus és a Gangesz. Jellemző vallása (a hit = belső meggyőződés, a vallás = a túlvilágra vonatkozó hit kinyilvánítása pl. ima, istentisztelet formájában) a hinduizmus vagy brahmanizmus, további jellemzője a kasztrendszer. Itt élt Buddha, a buddhizmus azonban nem itt, hanem Tibetben, Kínában és Japánban terjedt el.

5. A Jangce és a Sárga-folyó öntözte Kína egyik híres építménye volt a Nagy Fal. Kínai találmány volt a porcelán, a puskapor, az iránytű és a selyem. A kínaiak többsége Kung Fu-ce tanait követte (konfucianizmus).

6. A Kánaánban (=Palesztina) élő, héberül beszélő zsidók vallása egyistenhívő (monoteista) volt. Isten neve: Jahve. Vallásuk legfontosabb szabályait a tízparancsolat foglalja össze:

1. Ne legyen más istened rajtam kívül.	6. Ne paráználkodj.
2. Ne mondd ki hiába Istenednek, az Úrnak a nevét.	7. Ne lopj.
3. A hetedik nap az Úr nyugalomnapja, semmiféle munkát ne végezz azon.	8. Ne tanúskodj hamisan.
4. Tiszteld apádat és anyádat.	9-10. Ne kívánd felebarátod feleségét, és semmit, ami a felebarátodé.
5. Ne ölj.	

Szent városuk Jeruzsálem, itt állt a Templom. Imaházaik a zsinagógák, szent könyvük a Biblia első fele (Ószövetség). Ennek első öt könyve a Tóra (=Törvény, Mózes öt könyvének is nevezik), ezek közül is a legelső a Teremtés könyve. A bibliai hagyomány szerint Mózes vezette ki a zsidó népet Egyiptomból, és ő volt az, a Jahvétól kapott tízparancsolatot kőtáblákba vésette.

2. AZ ÓKORI GÖRÖGORSZÁG

1. A trójai háborúról szól a Homérosznak tulajdonított eposz, az Iliász (főhőse: Akhilleusz). A másik homéroszi eposz, az Odüsszeia pedig Odüsszeusz kalandos hazaútját beszéli el Trója falai alól.

2. A görög földön sok kis városállam (polisz) jött létre. Társadalmi rétegeik (=egy ország lakóinak jellegzetesen elkülönülő nagyobb csoportjai) a rabszolgák és a szabadok, az utóbbiakon belül az arisztokrácia (előkelők) és a démosz (köznép).

3. Athénben alakult ki legteljesebb formában a demokrácia (=népuralom), amelynek lényege, hogy minden polgár (a nők, az idegenek és a rabszolgák kivételével) egyformán vehetett részt a polisz irányításában. A városállam legfőbb szerve a népgyűlés volt, a demokráciára veszélyesnek ítélt polgárokat cserépszavazással száműzték. Athén leghíresebb hadvezére (sztratégosz) és politikusa Periklész volt.

4. A Peloponnészosz-félszigeten található Spárta katonaállam volt. A gyengének ítélt csecsemőket kitétték a Taügetosz-hegyre.

5. A görög-perzsa háborúk leghíresebb görög győzelme Marathónnál volt. Az Athénba hírt vivő katona történetéből ered a marathóni futás (Marathón-Athén: 42 km).

6. Nagy Sándor makedón király néhány év alatt meghódította a hatalmas Perzsa Birodalmat. Róla elnevezett város Egyiptomban Alexandria.

7. A görög vallás politeista (=sokistenhívő) volt. A görög mítoszokban (=istenekről, túlvilági lényekről szóló történet) szereplő istenek az ókori Kelet isteneitől eltérően az emberekhez egészen hasonlóak, csak persze halhatatlanok. Néhány a legfontosabbak közül:

Zeusz	főisten	Apollón	költészet
Poszeidón	tenger	Aphrodité	szépség, szerelem
Pallasz Athéné	bölcsesség	Dionüszosz	mámor

Zeusz tiszteletére rendezték négyévente az olümpiai játékokat, melyek idején a poliszok beszüntették egymás elleni háborúikat. A mitológia szerint az istenek lakhelye az Olüposz hegye volt.

8. A görög írás a ma Európában használatos latin és cirill írásoknak is az őse. A görög ábécé első három betűje az α (alpha), a β (béta) és a γ (gamma), utolsó betűje az ω (ómega).
9. A görög színház félkör alakú nézőtere domboldalra épült. A görög templom jellemzői voltak az oszlopok és a homlokzati oszlopsor fölötti háromszög alakú tünpanon.
10. A görög filozófia döntő módon meghatározta európai civilizációnkat, gondolkodásmódunkat. A leghíresebb görög filozófusok Szókratész, Platón és Arisztotelész voltak.

3. AZ ÓKORI RÓMA

1. A rómaiak nyelve a latin volt. A legtöbb európai nyelv – így a magyar – leírására a latin ábécé változatai használatosak. A középkor óta használatos latin kiejtés legfontosabb eltérései a magyartól:

c	mély hangrendű magánhangzók (a, o, u) és mássalhangzók előtt „k”	pl. „Constantinus”, „Actium”, de: „Cicero”, „Caesar”
s	„sz”	pl. „Marius”, „Sulla”
ti	magánhangzók előtt (kivételekkel) „ci”	pl. „Actium”, „Horatius”
qu	„kv”	pl. „Aquincum”, „quaestor”
ae	„é”	pl. „Caesar”, „Vae victis”

2. A római köztárságot két consul, a népgyűlés és az előkelőkből álló senatus, rendkívüli esetben – ideiglenesen – a dictator irányította. A nép jogait igyekezett érvényesíteni a néptribunus.

3. Hannibál pun hadvezér az Ibériai-félsziget felől az Alpokon átkelve megtámadta Rómát, később Róma elpusztította a pun Karthágót, melynek területét a hagyomány szerint fölszántották és sóval bevetették.

4. A leghíresebb római hadvezér Iulius Caesar volt, aki a birodalom egyedüli ura lett örök dictatori címmel. Ő vezette be a mai naptár elődjét (Julián-naptár), melyet az újkorban egy Gergely nevű pápa tökéletesített (Gergely-naptár). A császár elnevezés Caesar nevéből származik, de az első császár – az időszámításunk kezdete körüli évtizedekben – Augustus volt. Utódai közül a véres kezű Nero, a filozófus Marcus Aurelius és az új fővárost, Konstantinápolyt (=Bizánc) alapító Constantinus (=Nagy Konstantin) nevét kell ismerni.

5. A Római Birodalom határán húzódó védelmi vonalat limesnek, tartományait provinciáknak nevezték. Ilyen volt például Pannonia (=Dunántúl), melynek székhelye Aquincum (=Óbuda) volt. A birodalmon kívül élő népeket a rómaiak barbároknak nevezték.

6. Róma város központi tere volt a Forum Romanum. Cicero író és szónok, Vergilius és Horatius költők voltak. A római jog döntő módon meghatározta az európai civilizációt és a legtöbb mai európai jogrendszer alapjává vált.

7. Azsidó vallásból alakult ki a kereszténység (protestáns szóhasználatban keresztyénség). Elnevezése Jézus Krisztus nevéből ered, aki a hagyomány szerint Betlehemben született, Názáretben nevelkedett, édesanyja Mária, nevelőapja József volt. A középkor óta az ő születésének feltételezett éve az időszámításunk kezdete, születésének ünnepe a karácsony. A hívő keresztények egyszerre embernek és Istennek vallják. A vallási hagyomány bírálata miatt keresztre feszítették Jeruzsálemben, a keresztények nagypénteken (a húsvét előtti pénteken) ünneplik halálát és húsvét vasárnap a feltámadását. Életének és halálának helyét, Palesztinát Szentföldnek nevezik. A Biblia tanúsága szerint legközelebbi tanítványa volt a tizenkét apostol, vezetőjük Péter, később csatlakozott hozzájuk Pál, aki Jézus tanítását nem zsidóknak is hirdette. A keresztények szent könyve a Biblia mindkét része, az Ó- és az Újszövetség, az utóbbi könyvei közül legfontosabb a Jézus tanítását bemutató négy evangélium, melyet az evangélistáknak: Máténak, Márknak, Lukácsnak és Jánosnak tulajdonítanak. A zsidó-keresztény hagyomány döntő módon meghatározta az európai civilizációt: ebből ered például az élet és az emberi méltóság tiszteletének, a mindenkire egyformán kötelező erkölcsi normáknak (viselkedési szabályoknak) és a segítségre szorulóknak iránti szolidaritásnak a kívánalma (szabadság – egyenlőség – testvériség).

8. A keresztény istentiszteleti szertartás (mise) két fő részből áll: az elsőben a Bibliából olvasnak fel részeket, a másodikban a pap az oltárra viszi, majd a hívek között szétosztja a Jézus testét és vérének jelentő kenyeret és bort. Az egyház vezetői a papok, akik hierarchiát alkotnak, vagyis szigorú alá-fölérendeltség jellemzi őket:

	rang	terület, amelynek élén áll:
főpapok	/ pátriárkák	pátriárkátus
	érsekek	érsekség (főegyházmegye)
	\ püspökök	püspökség (egyházmegye)
	plébánosok	plébánia

Az ókor végén a kereszténység államvallássá lett a Római Birodalomban, a nem keresztényeket ettől kezdve pogányoknak, az egyház tanításától eltérő nézeteket valló keresztényeket pedig eretnekeknek nevezték.

9. A Nyugat-római Birodalom bukását belső meggyengülése és a népvándorlás (például az Attila által vezetett hunok) okozták Kr.u. 476-ban.

4. A KÖZÉPKOR

1. A középkor Kr.u. 476-tól 1492-ig – Amerika felfedezéséig tartott. Kora középkornak nevezzük az ezredfordulóig tartó időszakot, virágzó vagy érett középkornak a XI-XIII., késő középkornak a XIV-XV. századot.

2. A kora középkori népvándorlás során Európában széttelepültek a germánok: németek, hollandok, angolok és skandinávok (dánok, svédek, norvégok, izlandiak), és a szlávok: lengyelek, csehek, szlovákok; szlovének, horvátok, szerbek (a három együtt: =délszlávok), bolgárok; oroszok, fehéroroszkok, ukránok. Az utóbbi öt nép a cirill ábécét használja, amelyet Cirill és Metód hittérítő szerzetesek tanítványai alkottak meg, hogy a Bibliát szláv nyelven is le lehessen írni. A cirill ábécé első három betűje az a (á), б (be), в (ve), utolsó betűje a я (já). Ebben a korban fejlődött ki az olasz, francia, spanyol, portugál és román nyelv a latinból („újlatin nyelvek”), az e nyelveken beszélő népek a rómaiak és (elsősorban) különféle kelták keveredéséből alakultak ki. A leghíresebb germán uralkodó a frank Nagy Károly volt, aki hódításai eredményeképpen császárrá koronáztatta magát. Birodalmát (fővárosa Aachen) a Római Birodalom örökösének tekintette. Nyugati feléből később kialakult a Francia Királyság, keleti és középső feléből pedig a Német-római Birodalom.

3. A kora középkorban létrejött egyistenhívő iszlám vallás (Isten neve: Allah) alapítója az arab Mohamed próféta, forrásai az arab hitvilág, a zsidó és a keresztény hagyomány voltak. A hívek neve: muszlim (vagy muzulmán), szent könyvük a Korán, szent városuk Mekka (itt van a muzulmánok által tisztelt Kaaba-kő). Az iszlám imaház a mecset (vagy dzsámi). Mohamed utódai, a legfőbb vallási vezetők, a kalifák. Vezetésükkel az arabok meghódították a Közel-Keletet, Közép-Ázsiát és Észak-Afrikát, az itt élők kevés kivétellel ma is muzulmánok. A középkorban arab kézen volt az Ibériai-félsziget egy része is.

4. Az ókori keresztények azokat nevezték szentnek, akik vértanúhalált haltak a keresztényüldözések során. Később azokat nyilvánította az egyház szentté, akiknek az élete egészében – és különösen valamilyen szempontból – példamutató volt. A szerzetesek (apáca = női szerzetes) három fogadalmat tesznek: szegénységit, tisztaságit (=házasságtól és a szexuális élettől való tartózkodás) és engedelmségit (=a kolostor vezetőjének, az apátnak való engedelmség). Életüket a rendszeres ima és munka jellemzi. A legrégebbi szerzetesrend a bencés, ezt Szent Benedek alapította a kora középkorban; az érett középkorban jöttek létre például a lovagrendek és a koldulórendek, a kora újkorban a jezsuita rend. A keresztény egyház a középkorban kettészakadt:

keleti kereszténység	ortodox vagy görögkeleti vagy pravoszláv egyház	vezetői a pátriárkák, tiszteletbeli elsőbbség illeti a konstantinápolyit	szerbek, bolgárok, keleti szlávok, görögök, románok
nyugati kereszténység	római katolikus egyház	vezetője a római pápa	Európa többi népe

Az egyház két ága között nem hittételekben, hanem a szertartások rendjében van különbség. A keleti keresztény papok – római katolikus társaiktól eltérően – házasodhatnak. A keleti keresztény templomok jellemzője a hagymakupola, a hármaskereszt és az ikonosztáz.

5. A középkori társadalom (más nevei: feudális társadalom, rendi társadalom) rétegei:

papok	nemesek (vagy földesurak)	jobbágyok (vagy parasztok)	(városi) polgárok
-------	---------------------------	----------------------------	-------------------

Az ember jogait és kötelességeit (pl. kell-e adót fizetnie vagy katonáskodnia, lehet-e saját háza vagy földje) alapvetően az határozta meg, hogy melyik rétegbe született. A papság, a nemesség és a polgárság rendeket alkotott. A rend a középkori társadalom kiváltságokkal (másnéven rendi előjogokkal, azaz a rendek által a rendet nem alkotó jobbágyokhoz képesti nagyobb, több joggal és kevesebb kötelességgel) rendelkező rétege. Kialakult a rendi monarchia, ami azt jelenti, hogy az uralkodó ettől kezdve a rendek részvételével összeülő rendi gyűléssel együtt kormányoz.

6. A főpapság nagy vagyont halmozott fel és politikai hatalomra tett szert. A gazdag és hatalmas egyházi vezetők már nem közvetítették hitelesen a keresztény tanítást (pl. a szeretetről, a szegényekkel vállalt szolidaritásról). Ellenhatásként jöttek létre a teljes szegénységet hirdető koldulórendek, pl. az Assisi Szent Ferenc által alapított ferences rend.

7. A nemesség földtulajdonnal rendelkező, katonáskodó, a papsághoz hasonlóan adómentes réteg volt és tizedet sem kellett fizetnie. A földtulajdonlás rendjét a hűbériség határozta meg: a hűbérúr hűbérbirtokot adományozott

a hűbéresnek, aki hűbéri esküvel kötelezte magát katonai segítségadásra. A katonáskodó nemes lovaggá ütés révén nyerhette el a lovag címet. Keresztes lovagok részvételével keresztes hadjáratokat indítottak a Szentföldre, hogy visszafoglalják azt a muzulmánoktól.

8. A nemesi birtok majorságra (a földesúr saját kezelésében lévő terület) és jobbágytelkekre tagolódott. A jobbágy a telek használata fejében terményhányaddal, pénzzel, ajándékkal és robottal (a majorságban kellett végezni) tartozott a földesúrnak. A jobbágy a földesúrnak járó szolgáltatásokon kívül az államnak (a királynak) adót, az egyháznak terményhányadot (tizedet) fizetett.

9. A középkori város fő lényegi jellemzője az önkormányzat és járandóságok egy összegbeni fizetése (uralkodónak, földesúrnak, egyháznak). A városi polgárság iparból és kereskedelemből élt. A kézművesek szakmánkénti érdekvédelmi szervezetei voltak a céhek.

10. A román stílusra vastag falak és boltívek, a később kialakult gótikus stílusra (pl. a párizsi Notre Dame) csúcsívek, rózsablakok voltak jellemzőek.

11. A késő középkorban jelent meg az európai történelem legsúlyosabb járványa: a pestis. Ekkor volt a leghosszabb háborúja is: a százéves háború, mely Anglia és Franciaország között zajlott, és amelyben Jeanne d'Arc, egy írástudatlan parasztlány győzelemre segítette a franciákat. Az Arab Birodalom egykori helyét az iszlám Oszmán-török Birodalom foglalta el. Lovas szpáhikból és gyalogos janicsárokból álló hadseregük meghódította a Balkán-félszigetet. A Kelet-római Birodalom megszűnt, Konstantinápoly Isztambul néven az oszmánok fővárosa lett.

5. KORAI MAGYAR TÖRTÉNET – AZ ÁRPÁD-HÁZ

1. A magyar nyelv a finnugor nyelvcsaládba tartozik, a honfoglaló magyarok életmódja, kultúrája viszont a nomád (=állattartó, vándorló) török népekéhez hasonlított. Őshazájuk az Ural-hg. lehetett. A honfoglalás Kr. u. 895-ben kezdődött, a Kárpát-medencébe Árpád fejedelem vezetésével a Vereckei-hágón át vonultak be. Ennek történetét a krónikairó Anonymus írta meg évszázadokkal később. A Kárpát-medencéből kiinduló rablóhadjáratokat kalandozásoknak nevezzük.

2. Az Árpád-házi királyok a XI-XIII. században uralkodtak. Az első magyar király, I. (Szent) István, Géza fejedelem fia volt és 1000-ben koronázták meg. Legyőzte az ellene lázadó Koppányt. Ő az „államalapító”, nevéhez fűződik a vármegyék kialakítása. Bevezette a (nyugati) kereszténységet, megszervezte a magyarországi egyházmegyéket, megalapította a pannonhalmi bencés apátságot. A hazai egyház vezetője az esztergomi érsek lett. István királyt Székesfehérváron temették el, amely koronázó város és királyi temetkezési hely lett. Az államalapító ünnepe augusztus 20. Szent István fia volt Szent Imre herceg. Szent Gellért püspökről van elnevezve a Gellért-hegy (egy pogánylázadáskor letaszították róla és vértanúhalált halt). I. András király sírja a tihanyi bencés apátságban van. Szent László király volt Horvátország meghódítója, élére a horvát-szlavón bánt állította. Utóda Könyves Kálmán volt. II. András király felesége volt Gertrudis királyné, akit Bánk bán megölt. Árpád-házi királylány volt Szent Erzsébet, a szegények jótévedője (türingiai Erzsébet néven a külföldön legismertebb magyar szent), és Szent Margit, akiről a Margit-sziget van elnevezve (ott volt apáca). IV. Béla király idején, 1241-42-ben volt a tatárjárás, amelynek közeledtéről Julianus barát hozott hírt. A muhi csatában a magyar sereg vereséget szenvedett. IV. Béla újjászervezte az elpusztított országot (ő a „második honalapító”). Az Árpád-ház 1301-ben kihalt.

6. A VEGYESHÁZI KIRÁLYOK KORA

A vegyesházi királyok korának nevezzük a XIV-XV. századot. Anjou-házbeli király volt Károly Róbert, aki bevezette az aranyforintot. Fia, Nagy Lajos, lengyel király is volt. Zsigmond magyar király a Luxemburgi-házból származott és német-római császár is volt. Hunyadi János, „a törökverő” nevéhez fűződik az 1456-os nándorfehérvári (=Belgrád) diadal. Hunyadi egy ideig Magyarország kormányzója is volt (=király hiányában vagy kiskorúsága idején az országot irányító személy). Fia, Mátyás király reneszánsz palotát építtetett Visegrádon és Budán. Az utóbbiban volt a híres Corvina-könyvtár, mely nem csak kódexeket (=kézzel írt könyvek), hanem már nyomtatott könyveket is tartalmazott. Mátyás „fekete seregével” (ennek egyik vezére volt Kinizsi Pál) elfoglalta Bécset. Dózsa György parasztfelkelés vezetője volt. II. Lajos király 1526-ban, a mohácsi csatavesztés után belefulladás a Csele-patakba. A magyar koronát ettől kezdve a Habsburg-dinasztia tagjai viselték egészen 1918-ig.

7. A XVI-XVII. SZÁZAD

1. Az 1492-től napjainkig tartó időszakot újkornak nevezzük. Ezen belül 1789-ig (a francia forradalomig) tartott a kora újkor.
2. A késő középkorban kialakult, a kora újkor elején kiteljesedő reneszánsz központi eszméje a humanizmus (=emberközpontúság) volt. A reneszánsz szó az ókori kultúra újjászületésére utal. A stílus jellemzője például a geometrikus formák használata, híres művészei többek között Leonardo da Vinci, Michelangelo, Raffaello.
3. 1492-ben Kolumbusz Kristóf felfedezte Amerikát. Ezeket az évtizedeket a nagy földrajzi felfedezések korának nevezzük. Közép- és Dél-Amerika (együtt: „Latin-Amerika”) spanyol gyarmat lett, de Brazília portugál. Az azték, inka, maja indián civilizációkat a gyarmatosítók elpusztították. Anglia Indiát és később Ausztráliát, Anglia és Franciaország É-Amerikát, Hollandia D-Afrikát és Indonéziát, Oroszország Szibériát és Közép-Ázsiát gyarmatosította.
4. Kialakult a kapitalizmus. Ez egyrészt azt jelenti, hogy manufaktúrákban termeltek, melyek fő újdonságai a céhekhez képest a munkamegosztás és a gépek voltak. Másrészt új társadalmi rétegek jöttek létre: a tulajdonos vállalkozóké (más néven tőkéséké) és a (bér)munkásoké.
5. Luther Márton közzétette az egyházat bíráló tanait, és ezzel elkezdődött a reformáció folyamata. Ennek eredményeképpen a római katolikus egyházból kiváltak a protestáns egyházak, például:

református (=kálvinista) egyház	evangélikus (=lutheránus) egyház	anglikán egyház
alapítója: Kálvin János	alapítója: Luther Márton	alapítója: VIII. Henrik angol király
pl. svájciak, hollandok	pl. skandináv népek	angolok

A protestáns hittételek kis részben eltérnek a katolikus egyháztól. Megengedik továbbá a válást, nincs bennük szerzetesség, papjaikat – akik házasodhatnak – lelkészeknek nevezik. A reformáció korát követően terjedt el – elsősorban a katolikus országokban – a barokk stílus, amelyre például a bőséges díszítés és a csigavonal jellemzők.

6. A Bourbon-házbeli francia királyok abszolút monarchiát építettek ki. Közülük XIV. Lajos, a „Napkirály”, volt a leghíresebb, ő építtette a versailles-i kastélyt. Angliában a forradalmat követően Oliver Cromwell egy időre diktatori hatalmat gyakorolt, majd kialakult az alkotmányos, később a parlamentáris monarchia.
7. Államformák az újkorban: királyság vagy köztársaság, az államfő ennek megfelelően király vagy köztársasági elnök. A kormányzás formái a középkorban és az újkorban:

rendi monarchia	abszolút monarchia	alkotmányos monarchia	parlamentáris monarchia (vagy köztársaság)
A király és a rendek együttesen kormányozzák az országot.	A király hivatalnokai által, a rendek nélkül kormányoz.	A parlament és az ennek felelős (=általa leváltható) kormány kormányoz a király közreműködésével.	A parlament és az ennek felelős (=általa leváltható) kormány kormányoz. A kormány vezetője a kormányfő (=miniszterelnök). A király uralkodik, de nem kormányoz (köztársaságban: a köztársasági elnök hatalma névleges).

8. MAGYARORSZÁG A XVI-XVII. SZÁZADBAN

1. 1541 (Buda eleste) és 1686 (Buda visszafoglalása) között az ország három részre szakadt. Ez a „százötven éves” török uralom kora.
2. A királyi Magyarország a Bécs központú Habsburg Birodalom része lett, melynek uralkodói a német-római császári címet is viselték. A német kiejtés néhány jellegzetessége:

ä	„e”	pl. „Höchstädt”
eu	„oj”	pl. „Deutschland”, „neun”
ei	„áj”	pl. „nein”, „drei”
ie	„í”	pl. „Liebe”, „sieben”
ah, eh, oh	„hosszú á, é, ó”, a h-t nem ejtjük	pl. „Bahnhof”, „zehn”, „Hohes C”
ch	erős „h”	pl. „München”, „acht”
s	„sz”, magánhangzó előtt „z”; p és t előtt „s”	pl. „sechs”, „eins”; „Kaiser”, „sechs”; „Sport”, „Stadt”
ß	„sz”	pl. „Schloß”, „Straße”
sch	„s”	pl. „Schönbrunn”, „Schweiz”

ti	latin eredetű szavakban „ci”	pl. „Nation”, „Aktion”
v	„P”	pl. „Volkswagen”, „vier”
w	„V”	pl. „Wartburg”, „Wien”
z, tz	„C”	pl. „zwei”, „Zürich”, „Witz”, „Platz”

Az országrész rendjeinek sikerült megőrizniük a rendi monarchiát (és a protestánsok iránti vallási toleranciát) a Habsburgok abszolutista (és ellenreformációs) törekvéseivel szemben. Több felkelés tört ki emiatt (pl. Bocskai-felkelés, Thököly-felkelés). Az országrész fővárosa: Pozsony volt, itt működött a kétkamarás országgyűlés. Az alsó táblára a megyei nemesség és városok küldtek követeket, a felső táblán az arisztokraták (bárok, grófok, hercegek) és a főpapok voltak jelen.

3. Magyar uralkodója volt a Gyulafehérvár székhelyű Erdélyi Fejedelemségnek (pl. Báthori István, Bocskai István, Bethlen Gábor). A fejedelemség a földrajzi értelemben vett Erdélyből és a Partiumból állt, lakói a Székelyföldön élő székelyek (magyar népcsoport), a Szászföldön élő szászok (német népcsoport), valamint magyarok és románok voltak. Az országrész a töröktől függött, de belső ügyeiben önálló volt.

4. A Hódoltság a Török Birodalom részévé vált. 1552-ben a törökök elfoglalták Drégelyt (Szondi György védte), de nem sikerült bevenniük Egert (parancsnoka Dobó István volt), később török kézre került Szigetvár (védője Zrínyi Miklós volt, erről szól a hasonló című dedunokája által írt Szigeti veszedelem című eposz). A török uralom ma is látható emlékei az egri minaret, a pécsi dzsámik vagy a budai fürdők.

5. A reformáció során teret nyert Magyarországon a református, az evangélikus és a világon csak Erdélyben megmaradt unitárius felekezet. A református lelkész Károli Gáspár magyarra fordította a Bibliát. A leghíresebb református kollégiumok (=iskolák) a debreceni és a sárospataki. A katolikus megújulás (ellenreformáció) eredményeképpen a magyarság kétharmada újra katolikussá lett, egyharmada protestáns (főleg református) maradt. Akatolikus megújulás vezéralakja Pázmány Péter esztergomi érsek volt, aki 1635-ben egyetemet alapított Nagyszombatban (ennek utóda az ELTE).

6. A XVII. század végén nemzetközi keresztény sereg (leghíresebb vezére: Savoyai Jenő) űzte ki a törököt Magyarországról.

9. A XVIII. SZÁZAD ÉS A XIX. SZÁZAD ELSŐ FELE

1. A nagy csillagászok, Kopernikusz, Kepler és Galilei által leírt heliocentrikus világmép ellentmondott a bibliai világmépnek, ezért megrendítette a tekintélyeken (keresztény tanokon vagy híres ókori szerzőkön) alapuló gondolkodásmódot. Az új gondolkodásmód hívei az ész kizárólagosságát hirdették (racionalizmus – például Descartes) vagy a tapasztalásét. Felvilágosodásnak nevezzük a kor filozófusainak (például Voltaire, Rousseau) azokat a nézeteit, amelyek a józan ész nevében kritizálják a korlátlan királyi hatalmat és a középkori (feudális) társadalmi rendet. Azt vallották, hogy az uralkodói önkényt alkotmánnyal kell korlátozni, a hatalmi ágakat szét kell választani (törvényhozó = a parlament és az uralkodó, végrehajtó = az uralkodó és a kormány, bírói = bíróságok), az emberi jogokat mindenki számára egyelően biztosítani kell. E nézetek máig meghatározzák gondolkodásunkat.

2. Az észak-amerikai gyarmatok elszakadtak Angliától és létrehozták az Amerikai Egyesült Államokat (Függetlenségi Nyilatkozat, 1776). Az USA első elnöke George Washington volt (a főváros róla kapta a nevét).

3. 1789-ben, a francia forradalom idején fogadták el az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát, majd kialakult az alkotmányos monarchia. Angliát és az USA-t követően Franciaországban is megvalósult a polgári átalakulás, mely a felvilágosodás eszméit ültette át a gyakorlatba. (Azért nevezzük „polgárinak”, mert a forradalmi változást a polgárság sürgette leginkább.) Lényege a társadalomban: a rendi előjogok eltörlése, minden ember jogilag egyenlővé válik (azaz ugyanazok a jogai és a kötelességei), a választójog kivételével. A politikában: rendi vagy abszolút monarchia felváltása alkotmányos monarchiával. A francia forradalom a Robespierre vezette véres jakobinus diktatúrába torkolt. Később Napóleon kezébe került a hatalom, aki Franciaországot tovább modernizálta, és meghódította Európa jelentős részét. A waterloo-i csatában az ellene összefogott európai hatalmak végleges vereséget mértek rá.

4. A liberalizmus az egyén szabadságát tartja legfontosabbnak, a politikában a polgári átalakulást, a gazdaságban a piac önszabályozását, az éjjeliőr állam eszméjét hirdeti. A nacionalizmus a nemzeti célok megvalósítását sürgeti. A konzervativizmus a fennálló rend megőrzését vagy a lassú, forradalom nélküli változást tartja jónak.

5. Az ipari forradalom során a gőzgépnek és más találmányoknak köszönhetően kialakult a gyári tömegtermelés. A gőzhajó és a gőzmozdony révén a közlekedés ugrásszerűen felgyorsult.

6. Létrejött az egységes Olaszország és Németország. Az utóbbiból kimaradt a Habsburg Birodalom részét képező, német nyelvű Ausztria. A Balkán országai felszabadultak a csaknem fél évezredes török uralom alól.

10. MAGYARORSZÁG A XVIII. SZÁZADBAN ÉS A XIX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

1. A középkori vagy más néven történelmi Magyarország területe kiterjedt a Kárpát-medence egészére. Ez a terület a XVIII. századtól – a török kiűzését követően – teljes egészében a Habsburg Birodalom részévé vált és az is maradt a birodalom 1918-as felbomlásáig. A birodalom fővárosa, a Habsburg-házbeli uralkodók székhelye Bécs, Magyarország fővárosa, a két kamarás magyar országgyűlés székhelye továbbra is Pozsony volt. Az újabb abszolutista törekvések miatt II. Rákóczi Ferenc fejedelem szabadságharcot hirdetett a Habsburg-uralom ellen (1703–1711), melynek résztvevőit kurucoknak, Habsburg-párti ellenfeleiket labancoknak nevezzük. Nem sikerült ugyan elérni Magyarország függetlenségét, de sikerült biztosítani a rendi monarchiát (más néven rendi dualizmust), és így Magyarország viszonylagos önállóságát a birodalmon belül.

2. A három részre szakadás korában, a törökellenes harcokban lakatlanná vált vidékekre bevándorlók érkeztek. Magyarországon a honfoglalás előtt és azóta is nagy számban laktak nem magyar népek, a XVIII. századi bevándorlás következtében azonban a magyarság számbeli kisebbségbe került velük szemben. Az ország nagyobb nemzetiségei: románok (Erdély, Tiszántúl), németek (elszörtan), szlovákok (Felvidék), szerbek (D-Alföld, Horvátország), horvátok (Horvátország), ruszinok (K-Felvidék).

3. Mária Terézia fia, II. József (a „kalapos király”, mert nem koronáztatta meg magát) felvilágosult abszolutista uralkodó volt: az abszolút monarchia keretei között átvette a felvilágosodás nézeteinek egy részét (a középkori társadalmi rend bírálatát és a modernizálás szándékát).

4. A reformkor (1825/32-1848) politikusai közül a leghíresebbek gróf Széchenyi István (a Lánchíd építtetője, a Magyar Tudományos Akadémia alapítója), báró Wesselényi Miklós (az „árvízi hajós”, a nagy pesti árvíz hőse) és Kossuth Lajos voltak. A polgári átalakulást szerették volna elérni, de kevés sikerrel. A nemzeti öntudatra ébredés terén viszont jelentős eredmény született: hivatalos (azaz az állami intézményekben és iskolákban használt) nyelvvé vált – a latint felváltva – a magyar, amelynek modernizálását, a nyelvújítást Kazinczy Ferenc irányította kicsivel korábban. Kölcsey Ferenc Himnusza a reformkor kezdete előtti évtizedben, Vörösmarty Mihály Szózata a reformkor idején keletkezett. Az előbbi zenéjét később Erkel Ferenc, az utóbbiét Egressy Béni szerezte.

5. 1848. március 15-én Pesten kitört a forradalom. Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál és társaik ekkor fogalmazták a 12 pontot, melyekben polgári átalakulást és nagyobb nemzeti önállóságot (azaz nagyobb önállóságot a birodalmon belül) követeltek. A pozsonyi országgyűlés mindkettőt törvényekbe foglalta: ezek voltak az „áprilisi törvények”.

6. A polgári átalakulás korszakhatár volt. A születésen alapuló, különböző jogokkal és kötelezettségekkel bíró középkori társadalmi rétegek megszűntek, ettől kezdve a mai napig alapelv, hogy minden állampolgárnak ugyanazok a jogai és a kötelességei (ezt állampolgári jogegyenlőségnek nevezzük). Választójogot viszont ekkor még csak a megfelelő vagyonnal bíró vagy értelmiségi foglalkozású férfiak kaptak (a lakosság 10%-a). A politikában is lezárult a rendi monarchia korszaka, és létrejött az alkotmányos monarchia.

7. Az alkotmányos monarchia egyben nagyobb nemzeti önállóságot is jelentett, mert a végrehajtó hatalom – a külügyek kivételével – a bécsi udvar helyett a király által kinevezett, de a választott magyar parlamentnek felelős magyar kormány (miniszterelnök: gróf Batthyány Lajos, mindkét intézmény székhelye: Pest) kezébe került. Magyarországot csak az uralkodó személye és a külügyek kötötték össze a Habsburg Birodalommal (országok ilyenfajta kapcsolatát nevezzük perszonálunióknak). Az udvar – kihasználva a nemzetiségek egy részének félelemét a magyar elnyomástól – harcot indított a magyar önállóság megsemmisítéséért. A szabadságharc (1848-49) vezetője Kossuth Lajos, a honvédsereg leghíresebb tábornokai Görgey Artúr és a lengyel Bem József, leghíresebb győztes ütközetei a pákozdi és az isaszegi voltak. A Debrecenbe költözött országgyűlés kimondta a függetlenséget, vagyis az ország elszakadását a Habsburg Birodalomtól, de az uralkodó orosz katonai segítséggel leverte a szabadságharcot. A magyar sereg Világosnál tette le a fegyvert, 1849. október 6-án bosszúból kivégezték Batthyány Lajost és Aradon a szabadságharc 13 tábornokát.

8. A szabadságharc bukása után egészen megszüntették Magyarország önállóságát, de a Habsburg-ház egy idő után megegyezésre kényszerült a birodalom második legnagyobb népével, a magyarral. A tárgyalásokat magyar részről Deák Ferenc vezette, és segítette azokat Erzsébet királyné is. 1867-ben létrejött a kiegyezés: a birodalmat két önálló országra osztották, Ausztriára és Magyarországra, két fővárossal (Bécs és Budapest), ezért a korszakot a dualizmus korának nevezzük (duo latinul kettőt jelent). A birodalom neve Osztrák-Magyar Monarchia lett, két felét a közös uralkodó, Ferenc József személye (Ausztriában császári, Magyarországon

királyi címmel), a külügy, hadügy és e kettőt fedező pénzügy kötötte össze. Két ország ilyenfajta kapcsolatát reálunióknak nevezzük.

11. A XIX. SZÁZAD MÁSODIK FELE

1. A szocializmus a vagyoni különbségek csökkentését vagy megszüntetését tűzi célul. A kommunizmus (Marx, Engels) ezt erőszakkal, a szociáldemokrácia pedig parlamentáris úton akarja elérni.
2. A XIX. századot a tudomány mindenhatóságába vetett optimista hit és a csak a kísérleti-tapasztalati tényekkel leírható dolgokat lényegesnek elfogadó pozitivizmus jellemezte.
3. Európa – az USA-val együtt – technikailag és gazdaságilag a világ legfejlettebb részévé vált. Az egész Földre kiterjedt gyarmatbirodalma vagy gazdasági befolyása. Afrika legnagyobb részét Anglia és Franciaország osztotta fel egymás között. Kialakult a fehér ember felsőbbrendűségét hirdető fajelmélet.
4. Az USA az indiánok elleni népiirtás és a szomszédai elleni háborúk révén sokszorosára növelte a területét. Lincoln elnöksége idején a polgárháborúban az északi államok legyőzték a délieket, a rabszolgaságot Délen is eltörölték.

12. MAGYARORSZÁG AZ ÖNKÉNYURALOM ÉS A DUALIZMUS KORÁBAN

1. A dualizmus korában a magyar gazdaság rohamosan fejlődött, a gazdasági növekedés (=az adott évi nemzeti termék /GDP/ az előző évihez viszonyítva) átlagosan 3% volt, az egy főre eső nemzeti termék a korszak végén az osztrák birodalomfélre vonatkozó érték 9/10-e volt. Ekkor épült a magyar vasútvonalak legnagyobb része is, a legismertebb közlekedési miniszter Baross Gábor volt. A korszakban egyesült Pest, Buda és Óbuda Budapestté. Sok szép fővárosi épület ekkor épült, például az Országgyűlés, az Operaház, a Nyugati és a Keleti pályaudvar, múzeumok, iskolák, lakóházak, a Nagykörút és az Andrássy út, a Margit-, a Ferenc József- (mai nevén Szabadság-) és az Erzsébet-híd. A honfoglalás ezredik évfordulóját, millenniumát 1896-ban ünnepelte az ország, ekkor épültek például a földalatti (Európa második metróvonal).
2. Báró Eötvös József vallás- és közoktatási minisztersége idején bevezették a tankötelezettséget, így a korszak végére a lakosságnak csak a kisebbik része volt már analfabéta. (József fia, Loránd fizikus volt és az MTA elnöke, az ő nevét viseli ma az ELTE.) Polgári iskolába a 10-14, középiskolába a 10-18 éves korosztályba tartozók járhattak. Mindkét iskolatípusban kötelező volt a német nyelv. A korszakban alapították a budapesti Műegyetemet, a kolozsvári, a pozsonyi (az előbbi Trianon után Szegedre, az utóbbi Pécsre költözött) és a debreceni tudományegyetemeket.
3. A polgári átalakulás utáni (röviden: polgári) társadalmat foglalkozás és vagyon szerint osztjuk rétegekre:

mezőgazdaságból élők:	iparból és kereskedelemről élők:
nagybirtokosok	nagypolgárok
úri középosztály (dzsentrik)	polgári középosztály
birtokos parasztok	kispolgárok
szegényparasztok (agrárproletárok)	m u n k á s o k

Magyarországon a mezőgazdaságból élők voltak többségben. Sokmilliónyi föld nélküli szegényparaszt embertelen körülmények között nyomorgott.

4. Az alkotmányos monarchia működését a '48-as áprilisi törvények határozták meg, a választójog a lakosság 7%-ára terjedt ki. A korszak első magyar miniszterelnöke, gróf Andrássy Gyula később közös külügyminiszter is volt.
5. Magyarország lakosságának a fele továbbra sem volt magyar nemzetiségű. Horvátország széles körű autonómiát (=önállóságot) kapott. A magyar állam és közvélemény a többi nemzetiség erőszakos magyarosítására törekedett. A század elejének legjelentősebb magyar politikusa, gróf Tisza István miniszterelnök felismerte, hogy nemzetiségek elégedetlensége egy jövőben vesztes háborúban a történelmi Magyarország felbomlását okozhatja.

13. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS A VILÁGHÁBORÚK KÖZÖTTI IDŐSZAK

1. Az első világháború (1914 –1918) kitörését elsősorban a gyarmati területekből erejéhez mérten részesedni kívánó Németország és a fennálló helyzetet fenntartani kívánó Anglia és Franciaország ellentéte robbantotta ki. Közvetlen előzménye volt az osztrák-magyar trónörökös, Ferenc Ferdinánd és felesége elleni gyilkos sarajevói merénylet. A központi hatalmak (Németország, Osztrák–Magyar Monarchia, Törökország stb.) harcoltak az

antant (Anglia, Franciaország, Oroszország, Olaszország, az USA stb.) ellen. Az antant győzött, mert több volt a tartaléka. A háborút lezáró versailles-i békerendszer (más néven Párizs környéki békék) feltételeit a győztesek szabták meg, azzal a céllal, hogy Németország és szövetségesei ne veszélyeztethessék többé hatalmukat és gyarmatbirodalmukat. Sok esetben etnikailag igazságtalanul vettek el tőlük területeket, és hatalmas jóvátételt kellett fizetniük. Sokan túlzónak tartották e feltételeket; az USA nem is írta alá a békéket. Megszűnt a Monarchia és a Török Birodalom, létrejött Csehszlovákia és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság (későbbi nevén: Jugoszlávia). A béke megóvására létrehozták a Nemzetek Szövetségét.

2. A XX. századi diktatúrákat egy párt vagy egy személy kizárólagos irányító szerepe, az emberi jogok korlátozása és terror jellemzi. Az egyént a szélsőjobboldal (fasizmus, nemzetiszocializmus) a nemzet vagy a faj, a szélsőbaloldal (kommunizmus) a munkásosztály érdekeinek rendeli alá. A totalitarizmus szó azt jelenti, hogy a mindenki ezekbe a nagy egységekbe olvad be, a diktatúra az egész társadalmat és az egyéneket az ellenőrzése alá vonja. Szélsőségesnek nevezzük a hatalmat erőszakkal megragadni és birtokolni akaró pártokat. (Mérsékeltnek a parlamentáris versengés és hatalomgyakorlás híveit).

3. Olaszországban Mussolini, a Duce (= vezér) épített ki fasiszta diktatúrát. Spanyolországban Franco tábornok a polgárháborúban ('30-as évek) legyőzte a köztársaságiaknak nevezett baloldali erőket, és a 70-es évekig tartó szélsőjobboldali diktatúrát épített ki.

4. A háborús nélkülözések miatt Oroszországban 1917-ben forradalom (=tömegmozgalom által kierőszakolt politikai változás) söpörte el a Romanov-dinasztia utolsó tagja, II. Miklós cár uralmát. Ősszel a Lenin vezette kommunisták puccsal (=szűk körű összeesküvés eredményezte erőszakos politikai változás) kerültek hatalomra, amit ők maguk később „nagy októberi szocialista forradalomnak” neveztek. Az ország új neve Szovjetunió lett (szovjet köztársaságok szövetsége), valójában erőszakkal akadályozták meg a nem orosz területek elszakadását. Finnország, a balti államok és Lengyelország mégis függetlenné vált. Lenint Sztálin követte az országot irányító kommunista párt élén. A gazdaságot államosítás (a mezőgazdaságban „szövetkezetek” és állami gazdaságok), tervgazdálkodás és erőltetett iparosítás jellemezte. A nem munkás- és szegényparaszti rétegeket felszámolták, sok tagjukat megölték vagy kényszermunka-táborokba (GULAG) hurcolták, de a KGB és a koncepciós perek a teljes lakosságot rettegésben tartották. A szovjet kommunizmus áldozatainak száma egyes becslések szerint elérte a 70 milliót.

5. A túltermelés okozta 1929-es nagy gazdasági világválságot követően a liberális közgazdasági elmélettel (éjjeliőr-állam) szemben Keynes megfogalmazta a keresleti közgazdaságtan alapelvét: az államnak be kell avatkoznia a gazdaságba, és keresletet kell támasztania.

6. Németországban a jóvátétel, majd a nagy gazdasági világválság tönkretette az ország gazdaságát. A nemzetiszocialista (náci) Adolf Hitler Mein Kampf című művében meghirdette a versailles-i béke revízióját (azaz felülvizsgálatát) és a visszavágást a vereségért. Fajelmélete szerint a németek a legnemesebb, a zsidók a legértéktelebb nép, akiket Hitler bűnbakká tett az ország minden nehézségeért. A munkanélküli tömegek hittek demagóg ígéreteinek. 1933-ban kancellár (miniszterelnök) lett, hamarosan a Führer (=vezér) címet kezdte használni. A többi pártot betiltották. A terror eszközei a Gestapo és az SS voltak, a propagandát Goebbels irányította. Diktatúrájában politikai ellenfelein kívül a fogyatékosok és a zsidók emberi méltósága (majd a háború alatt élete) szenvedte el a legnagyobb sérelmet.

14. MAGYARORSZÁG A FORRADALMAK KORÁBAN ÉS A HORTHY-KORSZAKBAN

1. 1918-ban Budapesten forradalmon tört ki („öszirózsás forradalom”) Károlyi Mihály vezetésével. Kikiáltották a köztársaságot, általános választójogot hirdettek. Az év végére a szomszédos országok hadseregei megszállták az ország nagy részét, Károlyi a igazságos békekötésben reménykedve nem kísérelte meg az ellenállást. 1919-ben a Szovjet-Oroszországból hazatért kommunisták átvették a hatalmat, Tanácsköztársaságnak nevezett néhány hónapos diktatúrájukat Kun Béla irányította.

2. 1920-ban az országgyűlés visszaállította a királyságot és Horthy Miklóst, a Monarchia flottájának utolsó főparancsnokát kormányzóvá választotta („király nélküli királyság”). Az alkotmányos monarchia nem volt demokrácia, mert a műveltségi cenzus miatt csak a lakosság 28%-a szavazhatott. Ezzel és a nyílt szavazás fenntartásával kiszorították a parlamentből a szélsőséges pártokat, ugyanakkor biztosították a jobboldal mindenkorai választási győzelmét. A kormányzó elsősorban a mindig ugyanabból a pártból kikerülő miniszterelnök személyének kiválasztása révén befolyásolhatta az állam működését, bár hatalma kisebb volt, mint annak idején Ferenc Józsefé. A szabadságjogok nagyrészt érvényesültek, súlyosan a zsidóság egyenjogúsága, a korszak végén emberi méltósága sérült. A korszak legjelentősebb politikusa, az első évtized miniszterelnöke, Bethlen István gróf például mindvégig ragaszkodott a liberális értékekhez. A harmincas

évektől azonban a politikai és a katonai elit nagy része egyre szélsőjobboldalibb és németbarátabb nézeteket vallott.

3. A gazdaság sikerrel kiheverte a háborút, a békekötés majd a gazdasági világválság okozta nehézségeket. Létrejött a Magyar Nemzeti Bank, bevezették a pengőt. Az egy főre eső nemzeti termék a korszak végén az ausztriai kétharmada volt.

4. Az iskolarendszer is a korábbi korszakban kialakított módon, magas színvonalon működött. A tanyasi iskolahálózat kiépítése révén, mely gróf Klebelsberg Kunó oktatási miniszter nevéhez fűződik, a nyugati átlagra (néhány %) csökkent az analfabétizmus.

5. A társadalom rétegződése az előző korszakhoz képest nem változott. A szegényparasztság milliói továbbra is mélyszegénységben éltek, nagy részben teljesen kimaradtak a dualizmus korában megjelent és most jelentősen kibővülő szociális ellátásokból is (egészség- és balesetbiztosítás, nyugdíj, fizetett szabadság). A felsőbb rétegek ranghoz, címhez, megszólításhoz való ragaszkodása európai összehasonlításban igen idejétmúlttá vált.

6. A zsidók nagyobb része a török kiűzése és a kiegyezés között vándorolt be Magyarországra. Az izraelita vallású, magukat magyarnak valló és magyarul beszélő zsidók a két háború között az ország lakosságának 5%-át, a fővárosának 20%-át tették ki, pénzügyi és értelmiségi pályákon részarányuk megközelítette vagy meghaladta az 50%-ot. A dualizmus-kori és a háborús fellendülés idején sokuk meggazdagodott, míg a földbirtokból, állami hivatalból élő dzsentrik elszegényedtek. A feszültséget fokozta, hogy többségükben izraelita vallásúak vagy ilyen felmenőktől származók alkották 1918-19 két baloldali rendszerének vezető testületeit, amelyek emléke összekapcsolódott a háborús összeomlással és a területvesztéssel. A Horthy-korszak ezért a keresztény (=nem zsidó) és nemzeti (=nem kommunista) jelszavakat tűzte a zászlajára, jobboldali politikusai kevés kivétellel antiszemiták voltak, és ez jellemezte vagy a propaganda ilyenné alakította a közgondolkodást is. A korszak elején bevezették, később eltörölték a numerus clausust (=zárt szám), mely szerint az országos számaránynál több zsidó hallgató nem vehető föl egyetemekre. A második világháború kezdete körül elfogadott zsidótörvények korlátozták a zsidók részarányát a pénzügyi-értelmiségi pályákon és megtiltották a keresztények és zsidók házasságát. E törvények nem csak az ekkor izraelita vallásúakat tekintették zsidónak, hanem származási („faji”) elven azokat is, akiknek a szülei vagy nagyszülei e felekezethez tartoztak

7. A Trianonban 1920. június 4-én aláírt békében elvesztettük az ország területének 2/3-át. A Kárpát-medencei magyarság 1/3-a a szomszéd államok fennhatósága alá került, jelentős részük határmenti színmagyar területek lakójaként. Franciaországtól támogatott szomszédaink ennél is többet követeltek, az eredmény az amerikaiak és az angolok mérséklő fellépésének volt köszönhető. Románia az eddigi, Kárpátokon túli területei mellé megszerezte a történelmi Erdélyt és a Tisztántúl keleti felét (innen e kettőt együtt nevezzük Erdélynek). Az ország legnagyobb nemzetisége (az elcsatolt terület lakosságának 1/3-a) a magyar volt, amelyik a határ menti és a székelyföldi tömbön kívül minden erdélyi városban többséget alkotott (a szász városok kivételével), és meg tudta őrizni gazdasági fölényét és az uralkodó nemzeténél magasabb társadalmi presztízsét. Csehszlovákia a korábban az osztrák birodalomfélhez tartozó cseh tartományokból és az immár Szlovákiának (keleti végében Kárpátaljának) nevezett magyar Felvidékből jött létre. A tőlünk elcsatolt terület lakosságának itt is 1/3-át kitevő magyarok keskeny sávban éltek a határ mentén. A zömmel paraszti magyarság gazdasági helyzete rosszabb, társadalmi presztízse alacsonyabb volt az uralkodó nemzetekénél. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság (később: Jugoszlávia) a független Montenegro és Szerbia, az egykori osztrák tartományokból kivált Szlovénia és a Magyarországtól megszerzett Horvátország, a Duna-Tisza-köze déli része és a Temesköz nyugati fele egyesítésével született meg. Horvátország lakosságának 1%-át, a Duna-Tisza-közi és temesközi területek lakosságának viszont itt is 1/3-át tették ki magyarok. Az 1/10-nyi magyar lakosságú nyugati határszél (Burgenlandot) Ausztria kapta meg. Minden utódállam csökkentette a magyar iskolák számát, a magyar nagybirtokokat az új uralkodó nemzet parasztjai között osztották fel. Magyarországon és a határon túli magyar közösségekben is a legtöbben úgy gondolták, hogy ezek a határok nem lesznek véglegesek.

15. A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

1. Németország Hitler hatalomra kerülésétől fogva készült az újabb háborúra. Szövetséget kötött Japánnal és Olaszországgal („tengelyhatalmak”), 1938-39-ben megszállta a németek lakta Ausztriát, majd Csehországot. A háborút az 1939. szeptember 1-jei Lengyelország elleni támadásától számítjuk, amelyet az Egyesült Királyság és Franciaország hadüzenete követett. A Szovjetunió ugyanekkor megneemtámadási szerződést kötött a németekkel, és részt vett Lengyelország legyőzésében és felosztásában. Németország 1940-ben meghódította Dániát, Norvégiát, a Benelux-államokat, Franciaországot (az Egyesült Királyság azonban megvédte magát),

1941-ben Jugoszláviát, Görögországot és a Szovjetunió egy részét. Ezek az országok megszállt területek vagy kollaboráns (=együttműködő) „bábállamok” lettek. A tengelyhatalmakhoz csatlakozott Szlovákia, Magyarország, Románia, Bulgária és a szovjet támadást kivédő Finnország, semleges maradt Svédország, Svájc, Spanyolország, Portugália és Törökország.

2. Az USA (elnöke: Roosevelt) a Pearl Harbour-i (Hawaii) japán támadást követően csatlakozott az Egyesült Királysághoz (miniszterelnök: Churchill) és a sztálini Szovjetunióhoz („szövetségesek”). Tartalékaik emberben és háborús nyersanyagokban többszörösen felülmúlták a tengelyhatalmakéit. 1942-43 a fordulat éve volt: Midwaynél a japánok, El-Alameinnél és Sztálingrádnál a németek szenvedtek stratégiai vereséget, majd Olaszország kilépett a háborúból. 1944-ben amerikai, angol és emigráns francia katonák szálltak partra Normandiában, és – az állandó szovjet előrenyomulással párhuzamosan - közeledtek a Harmadik Birodalom határához. Németország csak Berlin eleste és a Führer öngyilkossága után tette le a fegyvert. Keleti fele és Európa ettől keletre fekvő része szovjet, nyugati fele és Európa ettől nyugatra fekvő része pedig amerikai-angol-francia megszállás alá került. A háború Európában 1945. május 9-én, a Földön 1945. szeptember 2-án, Japán fegyverletételével ért véget.

3. A tengelyhatalmak, majd ellenfeleik szakítottak a polgári lakosságot kímélő hadviselés Nyugaton több évszázados és nemzetközi szerződéseiben is rögzített hagyományával: a háború 50 millió áldozatának fele civil volt. A japán, a szovjet és – elsősorban a keleti fronton – a német hadsereg gyakran kegyetlenül bánt a civil lakossággal és a hadifoglyokkal. Az utolsó évben a német városok nagy részét elpusztították az angolszász légitámadások, az USA atombombát dobott le Hirosimában és Nagaszakiban Japán megtörése érdekében. A németek és szövetségesek által végrehajtott holokauszt – hasonlóan az örményeket sújtó, előző világháború alatti törökországi népirtáshoz – egy egész nép, az európai zsidóság teljes kiirtására irányult és 6 millió áldozatot követelt. A gettókba zárt embereket koncentrációs táborokba deportálták és ott dolgoztatták vagy megölték, kelet-európai területeken gyakran helyben kivégezték.

4. Magyarország 1938 és 1941 között német és olasz döntőbizottságoknak köszönhetően visszakapta a Felvidék és Erdély (első és második bécsi döntés), német engedéllyel megszállta Kárpátalja és a Délvidék egy részét. A Trianonban elvesztett terület közel fele került vissza a határon túli magyar lakosság túlnyomó többségével. Ennek viszont döntő szerepe volt abban, hogy Magyarország Németország szövetségesévé vált. Teleki Pál miniszterelnöknek eleinte sikerült megőrizni semlegességünket, öngyilkossága után azonban hazánk 1941-ben belépett a háborúba. A fordulat éve és a második magyar hadsereg Don-kanyarbeli pusztulásának hatására a kormányzó titokban előzetes megállapodást kötött az angolszász hatalmakkal arról, hogy csapataik Magyarországra érkezése esetén átállunk a szövetségesek oldalára. Erre nem került sor, a németek viszont emiatt 1944 tavaszán megszállták az országot. A szövetségesek bombázni kezdték a kollaboránsnak tekintett országot. A vidéki zsidóságot – életüket eddig a magyar kormányzat megvédte a munkaszolgálatban meghaltak kivételével – a hazai hatóságok közreműködésével hurcolták el az auschwitzi haláltáborba. Ősszel a németek meghíúsították a „kiugrási kísérletet”: az átállást az akkor már az ország területén harcoló szovjetek oldalára. A kormányzót lemondatták, hatalomra juttatták Szálasi Ferenc nyilas diktátort, aki Hitler végsőkéig kitartó szövetséges lett. A front ezért megrekedt az országban, Budapestet meg kellett ostromolni, ami romba döntötte a város nagy részét, nyilas tömeggyilkosságok tizedelték meg a budapesti zsidókat (összességében az akkori országterületről 450 ezren váltak a holokauszt áldozatává). A felszabadító-megszálló szovjetek sok százezer férfit elhurcoltak, sok százezer nőt megerőszakoltak és kifosztották az országot. A háborúnak hazánkban összesen 900 ezer áldozata lett. Nagy részük '44 tavasza és '45 tavasza között halt meg, ekkor keletkeztek az anyagi károk is: ez az év volt az újkori magyar történelem mélypontja.

5. A háború után a párizsi békeszerződés visszaállította a háború előtti európai határokat, csak a Szovjetunió tartotta meg a háború elején német közreműködéssel szerzett területeit: Lengyelország keleti sávját (kárpótlásul Lengyelországé lett Németország keleti sávja), Finnország kis részét, a balti államokat és Besszarábiát, Magyarországtól pedig elvette Kárpátalját. A német népet bűnösnek mondták ki. A nürnbergi perekben elítélték vezetőit béke elleni (támadó háború indítása), háborús (civilekkel, hadifoglyokkal szembeni bánásmód) és emberiség elleni (népirtás) bűntetteikért. Németországot, Ausztriát, Berlint és Bécset egy-egy amerikai, angol, francia és szovjet megszállási övezetre osztották. Lengyelországhoz csatolt területéről és a szovjetek által megszállt többi közép- és kelet-európai országból 10 millió német lakost üztek el szülőföldjéről.

16. A HIDEGHÁBORÚ KORA

1. A háború végén, 1945-ben létrehozták az Egyesült Nemzetek Szervezetét az újabb háborúk megakadályozására. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának öt állandó, vétőjoggal rendelkező tagja az USA, a Szovjetunió (ennek felbomlása óta: Oroszország), Nagy Britannia, Franciaország és Kína lett. A két

szuperhatalom, az USA és a Szovjetunió katonai ereje a háború végén és az egész korszakban messze meghaladta a többi országét. Még a háború alatt Sztálin kezdeményezésére angol-amerikai-szovjet megállapodás született arról, hogy Európát a várható nyugati ill. szovjet katonai megszállás határaihoz igazodó érdekszférákra osztják, amit 1944-ben, a jaltai konferencián véglegesítettek („jaltai világtrend”). Az USA érdekszféráját képező „nyugati tömbbe” került Észak-, Dél- és Nyugat-Európa, katonai szervezetük a NATO lett. Ehhez a tömbhöz csatlakozott Németország és Berlin amerikaiak, angolok és franciák által megszállt része (Nyugat-Németország, Nyugat-Berlin). A Szovjetunió és befolyási övezete képezte a „keleti tömböt”, ide tartozott Németország és Berlin keleti, szovjetek által megszállt fele (Kelet-Németország, Kelet-Berlin), Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Románia, Bulgária és Albánia. Katonai szervezetük a Varsói Szerződés, gazdasági szervezetük a KGST lett. A Nyugatot demokratikus parlamentarizmus, kapitalista gazdaság és jólét, a Keletet kommunista diktatúra és szegénység jellemezte. A két tömb határának keleti oldalát szögesdróttal („vasfüggöny”) és aknákkal, Berlinben a város közepén húzódó fallal zárták le, ez utóbbi a világ megosztottságának jelképévé vált. Finnország, Svájc és a négyhatalmi megszállás alól felszabaduló Ausztria semleges, de nyugati berendezkedésű, Jugoszlávia semleges, de kommunista országgá vált.

2. A két szuperhatalom szembenállását hidegháborúnak nevezzük: ennek során a Föld elpusztításához sokszorosan elegendő atomfegyvert halmoztak fel, anélkül, hogy azokat felhasználták volna. az Egyesült Királyság, Franciaország és más nyugati országok gyarmatbirodalma megszűnt, India a világháború után hamar elnyert függetlenségét Gandhi több évtizedes példaszerű, erőszak nélküli küzdelmének is köszönhette. A „harmadik világnak” nevezett, egyik tömbbe sem sorolható volt gyarmatokra mindkét szuperhatalom igyekezett kiterjeszteni a befolyását. Fegyveres konfliktusokban, például a koreai vagy a vietnami háborúban a helyi kommunistákat a Szovjetunió vagy a Mao Ce-tung vezette kommunista Kína, ellenfeleiket az USA támogatta.

3. 1956-ban Magyarország, 1968-ban Csehszlovákia („prágai tavasz”), 1980-ban Lengyelország (a „Szolidaritás” szakszervezet vezetésével, a lengyel II. János Pál pápa látogatását követően) lázadt fel a kommunista uralom ellen. Reagan amerikai elnök a '80-as években meghirdette a fegyverkezési verseny újabb formáját, a csillagháborús tervet. Ekkorra nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunió gazdaságilag végleg alulmaradt a versenyben, így Gorbacsov pártfőtitkár szovjet-amerikai tárgyalásokat és a diktatúra enyhítését, ésszerűsítését kezdeményezte. Ez utóbbi azonban 1989 és 1991 között a kommunista pártok bukásához, a keleti tömb felbomlásához és végül a Szovjetunió megszűnéséhez vezetett. A két Németország újra egyesült, Csehszlovákia és Jugoszlávia részekre bomlott. Kelet-Európa országai kapitalista parlamentáris demokráciákká váltak és csatlakoztak a NATO-hoz és az Európai Unióhoz.

17. A KOMMUNISTA DIKTATÚRA MAGYARORSZÁGON

1. A kommunista párt a szovjet megszállók segítségével fokozatosan építette ki diktatúráját Magyarországon. Mivel a '45-ös és a '47-es demokratikus választásokon sem nyert többséget, az ÁVO-ra támaszkodva koncepciós perekben elítélte, elhurcolta vagy emigrációba kényszerítette ellenfeleit. A többi párt betiltása vagy beolvasztása után 1949-re egypártrendszer alakított ki. A Rákosi-korszakban az állami szervek (országgyűlés, kormány stb.) mindhárom hatalmi ágban az állampárt utasításait hajtották végre. Ennek élén Rákosi Mátyás főtitkár, a gazdaságért felelős Gerő Ernő, a katonai ügyeket kézben tartó Farkas Mihály és a kultúrát irányító Révai József állt. Sztálint és Rákosit személyi kultusz övezte. A rendszert bírálókat az ÁVH és a rendőrség hallgattatta el: sok százezer embert zaklattak, koncepciós eljárás alá vontak, vagy ítélet nélkül kitelepítettek, munkatáborba zártak. Mindehhez gyakran elég volt a nem munkás vagy szegényparaszt származás is.

2. 1945-ben, még a pártok egyetértésével földosztásra került sor. A háború utáni hiperinflációt a forint és váltópénze, a fillér bevezetésével sikerült megállítani. A kommunista hatalomátvétel során azután fokozatosan államosították az iparvállalatokat és tervgazdálkodást vezettek be, a paraszti földek államosítása („termelőszövetkezetek” létrehozása) azonban a durva erőszak ellenére is csak kisebb részben sikerült.

3. Az iskolákban kizárólag kommunista ifjúsági szervezetek működtek, kötelezővé vált az orosz nyelv tanulása. A tankönyveket szovjet mintára átírták, sok tanárt nyugdíjaztak, tudósokat elűztek az országból. Csak kommunista szellemiségű sajtótermékek és műalkotások jelenhettek meg. A vallásosságot és az egyházak működését igyekeztek iskoláik elvételével, vezetőik üldözésével, híveik hátrányos megkülönböztetésével visszaszorítani.

4. A társadalom két, azonos életszínvonalon élő réteggé egyszerűsödött: a földjükhöz még ragaszkodó parasztokon kívül mindenki más állami alkalmazott lett. A gazdaság hatalmas tempóban növekedett, a nehézipar fejlesztése miatt (amit a hidegháborús fegyverkezés motivált) azonban hiányzott számos, a

mindennapi élethez szükséges árucikk, sőt sok helyen az alapvető élelmiszerek is, és általánossá vált a szegénység.

5. Mindezek miatt tört ki a keleti blokk történetének legnagyobb szovjetellenes forradalma 1956. október 23-án. Jelképe a rákosista címer kivágása miatt lyukas magyar zászló lett. A szovjet csapatok kivonását és többpárti demokráciát követelő egyetemisták lázadásához gyári munkások, alkalmazottak és parasztok tömegei csatlakoztak. Utcai harcosok szálltak szembe a diktatúrát fegyvertelenekre leadott sortűzek árán is védelmező ÁVH-s és szovjet erőkkel. A párt Nagy Imrét nevezte ki miniszterelnökké (aki ezen a poszton évekkel korábban már megkísérelte elviselhetőbbé tenni a kommunista rendszert, de Rákosi végül lemondásra kényszerítette), aki a további vérontás elkerülése érdekében, kommunista meggyőződése ellenére többpárti kormányt alakított és tárgyalásokat kezdett a szovjet csapatok kivonásáról. A pár napig tartó nyugalmat és reménykedést követően november 4-én az egyszer már kivonult szovjet hadsereg megtámadta Budapestet és véres harcban felszámolta az újjáéledő fegyveres ellenállást.

6. A szovjetek Kádár Jánost állították a párt (új nevén: Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP) élére. Hatalmát több száz kivégzés (köztük Nagy Imréé) és több tízezer börtönbüntetés, másrészt a diktatúra reformja révén sikerült stabilizálnia. Az emberek belátták, hogy az országnak lehetetlen a szovjet szorításból kitörnie, a Kádár pedig egy bő évtized számtalan megpróbáltatása után elviselhető viszonyokat kínált. A nevével fémjelzett korszakban Magyarország szovjet megszállás alatti, egypárti kommunista diktatúra maradt, ahol '56-ról csak mint sötét büntettről, „ellenforradalomról” (azaz a történelmi fejlődéssel szembehelyezkedő akcióról) volt szabad beszélni. Megszűnt azonban a terror és a személyi kultusz, a keleti blokkon belül legmagasabb lett az életszínvonal és legnagyobb az utazási szabadság, az Aczél György által felügyelt kultúra területén egyre lazább a cenzúra. A párt a nyílt kritikát nem tűrte, de a Rákosi-korszakkal szemben nem követelt kommunista meggyőződést sem („aki nincs ellenünk, az velünk van.”). A lakosság nagy többsége így elfogadta a rendszert.

7. A Kádár-rendszer sikerrel végrehajtotta a termelőszövetkezetesítést, bár kis területet („háztájit”) mindenki megtarthatott magának. A modernizáció és az ekkor már szakszerű irányítás révén a mezőgazdaság színvonala újra elérte az európai átlagot, és bőven volt élelmiszer. Nem volt munkanélküliség, növekedett a reáljövedelem (=a jövedelem vásárlóértéke), visszaszorult a szegénység, magas színvonalon működött a szociális háló (egészségügyi ellátás, nyugdíj, lakásépítési és családtámogatások). Az egy főre eső nemzeti termék a '70-es években az ausztriainak fele volt.

8. Katasztrófális következményekkel járt azonban, hogy a nehéziparnak az ország adottságai szempontjából ésszerűtlen túlsúlya megmaradt. A '70-es évekbeli olajár-robbanás révén ugyanis ugrásszerűen megnöttek az import-energiaárak, emiatt a gazdasági növekedés megállt, az ország eladósodott, végül csökkenni kezdett az életszínvonal. Az egy főre eső nemzeti termék a korszak végén az ausztriainak már csak harmada, a '90-es évtized közepén pedig ötöde volt.

9. A második világháborút lezáró párizsi békeszerződés visszaállította a trianoni határokat. Az amerikai és az angol tervekben az etnikai revízió szerepelt, de a Szovjetunió ezt elutasította. Románia és Csehszlovákia ezt követően erőszakkal igyekezett beolvasztani, felszámolni 1,7 milliós illetve 600-700 ezres magyar kisebbségét. Erdélybe több millió román telepítettek be a Kárpátokon túlról, az egész ország, román és magyar egyaránt el kellett szenvedje a Securitate (az ÁVH megfelelője) terrorját és a magyarországihoz képest elképesztő szegénységet és nélkülözést. Csehszlovákia a háború után ki akarta űzni teljes magyar lakosságát, de amerikai-angol nyomásra csak részleges magyar-szlovák lakosságcserére került sor Magyarországgal. A 200 ezres kárpátaljai magyarság őrizhette nyelvét, kultúráját, de a romániaihoz hasonló szegénységben tengődött. A magyarországinál is magasabb életszínvonalon élő 400 ezres jugoszláviai magyarság nyelve a Vajdaság tartomány egyik hivatalos nyelve volt. A kommunista magyar politika nem lépett fel a határon túli magyarok védelmében, '56 után pedig igyekezett elnyomni a nemzeti érzés hazai megnyilvánulásait is.

10. A rendszerváltáshoz az életszínvonal csökkenése okozta elégedetlenség mellett az vezetett, hogy a hazai kommunisták a Szovjetunió válsága miatt elvesztették külső támaszukat. Az MSZMP a felelősségre vonás elmaradása és gazdasági hatalmának átmentése érdekében békésen átadta a hatalmat. 1989-ben hozzájárultak Nagy Imre újratemetéséhez, ami az 1956 tagadásán alapuló rendszer szimbolikus végét jelentette. Október 23-án az ellenzék közreműködésével kidolgozott új alkotmány lépett életbe, Magyarország kapitalista berendezkedésű parlamentáris demokrácia lett. 1990-ben az első szabad parlamenti választásokon a kommunista utódpárt MSZP elvesztette hatalmát, a miniszterelnök a konzervatív Antall József, a köztársasági elnök a liberális Göncz Árpád lett.